

УДК 338.45:664

А. О. Фещенко,

аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Досліджено механізм впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості. Запропоновано основні заходи прискорення розвитку сучасної інфраструктури як важливого чинника активізації інноваційної діяльності і забезпечення конкурентоспроможності економіки України.

The mechanism of innovations implementation in food industry enterprises has been investigated. Main measures have been suggested to accelerate the development of present-day infrastructure as an important factor in stirring up innovative activity and ensuring competitiveness of Ukrainian economy.

Ключові слова: інноваційна продукція, технологічні інновації, інноваційна активність підприємств харчової промисловості, інноваційна інфраструктура.

ВСТУП

Ефективне функціонування харчової промисловості у будь-якій країні, а тим більше в Україні, яка має надзвичайно сприятливі умови для її розвитку, є однією з провідних структуроформуєчих ланок розвитку всієї економіки. Проте стан та розвиток харчової промисловості в Україні потребують теоретичного, методологічного і методичного узагальнення з метою забезпечення ефективного функціонування цієї провідної галузі народного господарства. Всебічне дослідження та узагальнення економічних проблем розвитку харчової промисловості України та її регіонів у ринкових умовах господарювання показало, що ефективне функціонування цієї структуроформуєчої галузі економіки може бути досягнуте на основі вивчення потреб внутрішнього і зовнішнього ринку в її продукції, платоспроможності її споживачів, забезпечення виробництва за кількісними та якісними параметрами, що відповідають сучасним вимогам науково-технологічного прогресу з мінімальними питомими витратами живої та уречевленої праці [1].

Інноваційна діяльність є невід'ємною складовою виробничо-господарської діяльності підприємства харчової промисловості, зорієнтованої на оновлення і вдосконалення його виробничих сил і організаційно-економічних відносин. Вона спрямована на створення і залучення із зовнішнього середовища таких інновацій, які б сприяли підвищенню його конкурентоспроможності, зміцненню ринкових позицій, забезпечували б перспективу розвитку. Але низькою є інноваційна активність українських

підприємств харчової галузі, яка обумовлена такими причинами:

- фрагментарність, непослідовність і незавершеність економічної трансформації;
- відсутність розвиненої інноваційної інфраструктури;
- орієнтація на імпорт високотехнологічного устаткування, недостатня увага до розвитку власного науково-технічного потенціалу;
- відсутність кваліфікаційного управління інноваційними процесами, спрямованого на підвищення якості харчової продукції, отримання конкурентних переваг;
- недосконалість інструментів правового регулювання інноваційної діяльності [1].

Наслідком цього є неспроможність державних органів управління своєчасно здійснювати необхідні структурні зміни в харчовій промисловості, що поглиблює технологічне відставання України від розвинених країн.

Недостатні темпи інноваційної діяльності підприємств пояснюються нестачею коштів і ресурсів для впровадження нововведень, слабкою зацікавленістю виробників у впровадженні нових розробок, руйнуванням виробничого апарату в харчовій промисловості, що стало причиною зупинки і закриття багатьох підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблемам розвитку харчової промисловості присвячені праці таких вчених, як П.П. Борщевський, А.Ф. Гончар, А.В. Дейнеко, Д.Ф. Крисанов, Ю.П. Лебединський, О.М. Кудирко, М. Якубовський та інші.

Таблиця 1. Частка підприємств харчової промисловості, що впроваджували інновації (відсотків до загальної кількості обстежених)

	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Підприємства, що впроваджували інновації, разом	62	30	40	33	40	35	34
Впроваджували нові технологічні процеси	13	11	10	14	23	15	17
Освоювали виробництво нових видів продукції	57	22	15	11	16	11	14
Здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва	3	17	24	21	21	15	16
Реалізовували інноваційну продукцію	71	39	40	30	29	27	24

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Харчова промисловість є сукупністю підприємств різних галузей, які технологічними зв'язками й економічними відносинами пов'язані з сільським господарством, торгівлею, підприємствами машинобудування тощо. Від ефективності роботи підприємств харчової промисловості багато в чому залежить вирішення завдань забезпечення населення високоякісними харчовими продуктами.

Інновація, особливо у харчовій промисловості, є одним з істотних елементів відновлення економіки. Інновація потребує використання цілого комплексу науково-технічних та промислових факторів, котрі визначають ринкове середовище, яке треба розглядати з погляду їх впливу на економіку та інші сторони життя суспільства. Промислова інновація бере початок з ідеї, проходячи такі фази, як дослідження, розроблення та створення нових зразків харчової продукції. Збереження стабільного позитивного приросту продукції у харчовій промисловості потребує постійного техніко-технологічного оновлення підприємств, тому що недостатній рівень розвитку технологічної бази, притаманний багатьом структурним підрозділам цього виду діяльності, становить проблему, яка вимагає активізації інноваційної діяльності, задіяння важелів, які сприяють підвищенню ефективності виробництва. Найважливішою складовою даної проблеми є фінансування інноваційної діяльності наукових установ і підприємств для реалізації проектів, спрямованих на кардинальну модернізацію основних засобів і продукції, розширення асортименту продуктів харчування та поліпшення їх якості [4, с. 103]. Напрями використання коштів зумовили можливість впровадження інновацій у підприємствах харчової промисловості Житомирської області, зрушення у їх структурі: збільшилася кількість і питома вага підприємств, що здійснювали механізацію та автоматизацію виробництва й скоротилась кількість підприємств, які освоювали нові тех-

нологічні процеси та виробництво нових видів продукції (табл. 1).

Остання тенденція свідчить про недовліки у здійсненні інноваційної політики, які потребують прийняття конкретних заходів щодо прискорення технологічного

оновлення підприємств харчової промисловості, введення в дію нових видів основних засобів, реконструкцію діючих підприємств, технічне переобладнання. Це особливо важливо в умовах низького рівня технологічних процесів, які застосовуються у харчовій промисловості; зношеності основного капіталу, яка досягла 40 %, зокрема устаткування — близько 60%, третина з якого потребує заміни; відставання продуктивності праці від розвинутих країн Західної Європи майже у 4 рази; недостатньої механізації. У процесі інноваційного оновлення підприємств необхідно оптимізувати масштаби реконструкції, яка є процесом оновлення та якісного вдосконалення діючих основних виробничих засобів. Зокрема будівництво нових цехів і об'єктів на заміну старих, експлуатація яких за технічними й економічними умовами недоцільна, і технічного переобладнання, яке є формою відтворення та якісного вдосконалення переважно активної частини основних засобів з метою підвищення технічного рівня виробництва відповідно до сучасних вимог.

Прогресивним у даній пропозиції є перевага технічного переобладнання як такого, що безпосередньо впливає на якісні характеристики продукції, її ресурсомісткість та екологічність (табл. 2).

Активність інноваційної діяльності у харчовій промисловості прямо пов'язана з фінансовим станом підприємств, оскільки на сучасному етапі фінансування інновацій більш як на 75% здійснюється за рахунок власних коштів підприємств, що, з одного боку, зменшує навантаження на бюджет країни, а з іншого — зумовлює недостатність коштів для забезпечення вимог науково-технічного прогресу. Багато в чому інноваційна активність підприємств харчової промисловості залежить від розвитку вітчизняного машинобудування, науково-технічного прогресу в цій базовій галузі економіки, яка за ланцюговою реакцією забезпечує прогрес в інших видах економічної діяльності. Технологічна відсталість ряду галузей харчової промисловості України обумовлює низьку

продуктивність праці, високу ресурсо- і енергомісткість продукції. Таким чином, поряд зі створенням власних технологій, необхідне залучення сучасних зразків, розроблених в інших країнах

та їх швидке засвоєння. У зв'язку з цим дуже важливо створити умови для розгортання інноваційних процесів. Поряд з галузевими трансформаціями у харчовій промисловості, на зрушення у вартісній структурі виробництва харчових продуктів значною мірою вплинули:

- різношвидкісне підвищення відпускних цін на різні види продукції;

- постійне оновлення асортименту продовольчих товарів, яке супроводжується вимиванням дешевих продуктів та їх заміною на якісні та за підвищеною ціною;

- збільшення обсягів експорту вітчизняної продукції, а особливо — тими підприємствами, що використовують сучасні технології виробництва, впровадили системи управління якістю та сертифікували їх у міжнародних центрах сертифікації;

- розширення випуску інноваційної продукції та кількості підприємств, які отримали статус інноваційних або наближаються до цього [3, с. 72].

Необхідно підкреслити, що до технологічних інновацій не належать продукти, модифіковані незначною мірою (наприклад, із використанням нових смакових добавок до продукції старого асортименту), освоєння підприємством продукції, нової для нього, але вже давно відомої на ринку збуту, а до процесових інновацій — придбання машин і устаткування традиційних моделей. Інноваційною вважається тільки продукція, що була заново впроваджена, зазнала істотних технологічних змін або вдосконалювалася протягом останніх трьох років. Впровадження технологічних інновацій у харчовій промисловості стало пріоритетним завданням, оскільки від його вирішення залежать конкурентоспроможність вітчизняних продовольчих товарів на світовому і національному продовольчих ринках, міжнародне визнання і підтримання на перспективу іміджу країни як надійного експортера якісних і безпечних харчових продуктів, успішне входження нашої держави до СОТ та інтеграції з ЄС.

Україна володіє потужним науковим потенціалом, який не поступається потенціалу бага-

Таблиця 2. Впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості

Впровадження інновацій на підприємствах харчової промисловості	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Впроваджено нових прогресивних технологій	40	25	14	31	30	18	20
З них маловідходних, ресурсозберігаючих та безвідходних	17	15	10	16	7	9	7
Освоєно виробництво нових видів техніки, найменувань	9	14	9	9	9	5	10

тьох європейських країн. Для реалізації цього потенціалу відповідно до цілей суспільно економічного розвитку має створюватися національно інноваційна система, яка органічно поєднуватиме фундаментальну, прикладну науки, технологічну сферу, виробництво та управління науково-інноваційними процесами.

Використання наявного наукового та ресурсного потенціалу дозволяє заснувати в Житомирській області потужні вертикально-інтегровані ланцюги, здатні виробляти продукцію з високим вмістом доданої вартості для потреб як світового, так і національного ринків. Динамічність змін високотехнологічних напрямів світового розвитку вимагає становлення дієвої системи кон'юктурних досліджень та технологічних передбачень, яка визначатиме правильні пріоритети науково-технологічного розвитку.

Стратегічні завдання у цій сфері полягають у:

- створенні сприятливих інституційних та економічних умов для інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості;

- створенні національної інноваційної системи як основи для загальнодержавної переорієнтації на науково-технологічний варіант економічного зростання;

- запровадженні програмних і ділових стосунків між державою та науковою сферою з метою забезпечення прикладної спрямованості діяльності переважної більшості державних наукових установ країни;

- інтенсифікації процесів інтеграції науки та виробництва;

- підготовці кадрів у сфері інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості.

Світовий досвід засвідчує незамінність використання податкових регуляторів як засобів впливу на прийняття суб'єктами економіки економічних рішень. Стимулювання інноваційного розвитку передбачатиме формування прозорих податкових стимулів інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, забезпечення рівності доступу до цих стимулів.

Вступ України до СОТ ставить більшість

підприємств вітчизняної харчової промисловості перед вибором: або провести технологічну модернізацію виробництва та освоїти випуск сучасних видів продовольчих товарів, або ж ще певний час постачати традиційну продукцію на внутрішній продовольчий ринок і тим самим відсунути межу, за якою неминуче технологічне та економічне банкрутство виробника.

З включенням України до світових інтеграційних процесів зовнішнє середовище посилює свій вплив на розвиток і функціонування вітчизняної харчової промисловості [5, с. 37].

Нові реалії світового господарського устрою вимагають змін не тільки економічних, технологічних характеристик народногосподарського комплексу, трансформації інституційних механізмів, докорінної зміни харчової галузі, але передбачають розроблення і впровадження цілісної інноваційної стратегії.

Підвищення конкурентоспроможності завдяки використанню новинок особливо актуальне для підприємств харчової промисловості, які бажають вийти на міжнародні ринки. Нині "вклинитися" на цей ринок із традиційною продукцією — справа малоперспективна і можлива лише для підприємств, що торгують сільськогосподарською сировиною або харчовою продукцією перших переробок за нижчими, порівняно зі світовими, цінами. Тому існуючі в українській економіці диспропорції роблять неминучим проведення структурних перетворень, що потребує зростання інноваційної активності підприємств харчової промисловості.

ВИСНОВКИ

Загалом інноваційна діяльність у харчовій промисловості позначається нестабільністю, недостатньою збалансованістю фінансових джерел, відсутністю чітко визначених пріоритетів, що вимагає заходів на державному рівні, які б сприяли її активізації та оптимізації напрямів. Серед заходів державного регулювання інноваційної активності у харчовій промисловості можна зазначити такі: формування сучасної інноваційної інфраструктури, яка відповідає найновішим тенденціям і ринковим відносинам; організація державного страхування можливих ризиків у процесі інноваційної діяльності; створення спеціальних інвестиційно-інноваційних банків для концентрації капітальних ресурсів на цілі інновацій; сприяння зовнішньо-економічній співпраці у технологічній сфері з метою реалізації своїх технологічних можливостей і одержання необхідних інвестицій. У цьому зв'язку важливим є розвиток загальнодержавної інноваційної системи,

спрямованої на стабільність і постійне соціально — економічне зростання за рахунок реалізації інноваційних проектів. Для прискорення розвитку сучасної інноваційної інфраструктури як важливого чинника активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості і забезпечення конкуренто-спроможності економіки України вважаємо за необхідне здійснити такі заходи:

— спонукати суб'єктів господарювання до проведення науково-технічної та патентної експертизи інноваційних проектів з дотриманням загальнодержавних на міжнародному рівні норм і правил з метою мінімізації їх дублювання та повторного або необгрунтованого введення в господарський оборот;

— розробити і впровадити систему інформаційного забезпечення інноваційної діяльності з висвітленням результатів основних тенденцій розвитку внутрішнього і зовнішнього ринків інноваційної харчової продукції з урахуванням вимог і потреб споживачів;

— удосконалити статистичне спостереження інноваційного забезпечення інноваційної діяльності у харчовій промисловості, для чого розробити і впровадити методичний апарат оцінки рівня інноваційного розвитку промисловості в цілому та за окремими видами діяльності, оптимізувати систему показників державної статистичної звітності та забезпечити її адаптацію до стандартів ЄС.

Література:

1. Сучасний стан, проблеми та стратегія розвитку харчової промисловості України до 2011 року / [Дайнеко А.В., Старшинська А.В., Коваленко А.О., Шелудько Е.І.] — К.: РВПС України НАН України, 2003. — с. 127—135. (Економіка промисловості України).

2. Драган І.В. Інноваційна діяльність як фактор прискореного розвитку промисловості / І.В. Драган // Економіка та держава. — 2006. — № 6. — с. 34—36.

3. Крисанов Д.Ф. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України / Д.Ф. Крисанов // Економіка України. — 2007. — № 4. — с. 1—81.

4. Кудирко О.М. Сучасний стан інноваційної діяльності у підприємствах харчової промисловості України / О.М. Кудирко // Економіка АПК. — 2004. — № 11. — С. 102—107.

5. Якубовський М. Інфраструктура — фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості / Якубовський М., Щук В. // Економіка України. — № 2. — С. 27—38.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2012 р.